

JUVENILE DELINQUENCY IN THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA THROUGH THE PRISM OF GENDER REPRESENTATION

Lazar Nanev, PhD

Professor Dr, Faculty of Law, University “Goce Delchev” - Stip

e-mail: lazar.nanev@ugd.edu.mk

Olga Koshevaliska, PhD

Associate professor, Faculty of Law, University “Goce Delchev” - Stip

e-mail: olga.gurkova@ugd.edu.mk

Elena Maksimova, PhD

Assistant professor, Faculty of Law, University “Goce Delchev” - Stip

e-mail: elena.ivanova@ugd.edu.mk

Alexandra Rogleva, PhD

Assistant, Faculty of Law, University “Goce Delchev” - Stip

e-mail: aleksandra.rogleva@ugd.edu.mk

Abstract

Organized and individual forms of children’s behavior that violates the generally accepted legal and moral values in the social community, manifest a growing trend in recent years. Nowadays, juvenile delinquency has a higher share in the overall crime than before, and at the same time is characterized by extremely fast growth dynamics and qualitatively new, more severe forms of violation on protected social goods. Such occurrences are basically conditioned by the complex factors that determine modern life, which, among other things, have a direct impact on the behavior of young people as a separate socio-biological group. When it comes to the gender representation of delinquent behaviors manifested by children, it is a well-known fact that the participation of boys in the total case number of juvenile delinquency is significantly higher compared to that of girls. This is generally due to the differences that exist in the biopsychological characteristics of boys and girls, but also the different shaping and treatment of social roles that belong to members of both sexes.

Gender as a socio-demographic characteristic has a special significance in explaining the phenomenology of juvenile delinquency. The paper focuses on the basic phenomenological characteristics of juvenile delinquency in the Republic of North Macedonia, through the prism of gender differentiation that stimulates such behaviors, in order to determine the basis of an appropriate social response and prevention.

Keywords: juvenile delinquency, delinquent behavior, female, male, prevention, protection

ДЕТСКОТО ПРЕСТАПНИШТВО ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА ПОЛОВАТА ЗАСТАПЕНОСТ

Проф. д-р Лазар Нанев

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

е-маил: lazar.nanev@ugd.edu.mk

Проф. д-р Олга Кошевалиска

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

е-маил: olga.gurkova@ugd.edu.mk

Доц. д-р Елена Максимова

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

е-маил: elena.ivanova@ugd.edu.mk

Асс. д-р Александра Роглева

Правен факултет, Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип

е-маил: aleksandra.rogleva@ugd.edu.mk

Апстракт

Организираните и индивидуалните облици на однесување кај децата со кои се кршат општоприфатените правни и морални вредности во општествената заедница, манифестираат растечки тренд во изминатите години. Во современи услови, детското престапништво бележи поголемо учество во севкупниот криминалитет од порано, а истовремено се карактеризира со исклучително брза динамика на пораст и квалитативно нови, потешки облици на напад врз заштитените општествени добра. Ваквите состојби, во основа, се условени од комплексните факторите што го детерминираат современото живеење, кои меѓу другото имаат непосредно влијание и врз начинот на однесување на младите како посебна социо - биолошка категорија. Кога станува збор за половата застапеност на деликвентните поведенија кои ги манифестираат децата, општо познат факт е дека учеството на момчињата во вкупниот обем на детско престапништво е значително поголемо во споредба со она на женските лица. Ова генерално се должи на разликите што постојат во биопсихолошките особини кај момчињата и девојчињата, но и различното обликување и третман на општествените улогите што ги имаат припадниците на двата пола.

Полот како социо - демографска карактеристика има особено значење во објаснувањето на феноменологијата на детското престапништво. Во трудот е даден фокус на основните феноменолошки карактеристики на детското престапништво во Република Северна Македонија, преку призмата на половата диференцијација која предусловува вакви поведенија, како би се утврдиле основите на соодветна општествена реакција и превенција.

Клучни зборови: детско престапништво, деликвентни поведенија, женски пол, машки пол, превенција, заштита

Вовед

Детското престапничко однесување во современи услови е едно од најактуелните прашања кога станува збор за следење на состојбите во кои се инволвирани младите и преземање на мерки и активности за унапредување, заштита и поттикнување на специфичниот младински развој. Вообичаено се манифестира преку практикување на неприфатливи поведенија кои се резултат на актуелните општествени прилики и специфичните внатрешни превирања на личноста на детето како одговор на сè она што го опкружува, а се состои во кршење на востановените кривично – правни / прекршочни норми и моралните вредности на системот. Меѓу другото, криминалитетот на децата го привлекува вниманието на пошироката стручна јавноста и поради неговата натпросечна зачестеност и извонредна криминално - политичка релевантност.¹ Најчесто „постулатите“ на криминалната кариера се поставуваат токму на оваа возраст, па најголем дел од рецидивистите во периодот по адолесценција и во возрасното доба, своите први девијантни поведенија ги пројавуваат пред да станат полнолетни.

Карактеристиките кои ги носи возраста во однос на биопсихолошкиот развој условуваат потреба од засебен третман на децата во случаи кога тие се јавуваат како сторители на поведенија што со закон се определени како кривични дела. Карактерните особини комбинирани на оригинален начин во посебна личност и честопати, неконтролираните манифестации на внатрешните доживувања, се само дел од специфичниот детски развој, што изнудуваат посебен начин на разгледување на поводите кои условуваат вршење на девијантни поведенија кај младите, потребата и начините на превенција и репресија и нивно објаснување воопшто. Дополнително, пропустите во процесот на воспитување и социјализација на децата во нивното потесно опкружување, може исто така да иницираат одредени девијации во однесувањето кои стануваат сериозен општествен проблем во моментот кога ќе се манифестираат како директна повреда и загрозување на општествените добра и односи заштитени со позитивното казнено законодавство.

Со оглед на тоа што престапничкото однесување на младите е динамична материја која е постојано актуелна и во центарот на вниманието на пошироката стручна јавност, интересот за негово континуирано следење никогаш не згаснува, туку напротив, се интензивира како резултат на потребата за приспособување на реакција на проблемот кон околностите и предизвиците што ги носи новото време. Во оваа насока, особено важна детерминанта во следењето на севкупноста на појавата, е нејзиното анализирање низ призмата на половата застапеност, односно процентуалното учество на момчињата и девојките во вкупниот обем на криминалитет што го вршат. Досегашното искуство покажува дека

¹ Кајзер, Г., Криминологија, Александрија, Скопје, 1996, стр.227;

учеството на припадничките од женски пол во вкупниот обем на криминалитет што го вршат младите е значително помало во однос на момчињата, па поради тоа неоправдано се маргинализира и не се сфаќа премногу сериозно кога станува збор за обликување на правилната перцепција на проблемот. Сепак, во поново време феноменолошката слика на детското престапништво значително се менува, како во однос на формата и содржината на поведенијата што го сочинуваат, така и во однос на стереотипните погледи за апсолутна доминација на момчињата во практикување на криминално поведение. Последново е особено важно затоа што девојчињата сè уште партиципираат значително помалку во севкупното детско престапништво, но нивниот број низ годините постојано расте, манифестирајќи се во специфични форми на асоцијално и противправно однесување. Ваквите трендови заслужуваат посебно внимание во правно - политичкиот дискурс посветен на предметната област, бидејќи на соодветен начин ја обликуваат општествената реакција на проблемот, изразена преку соодветни модели на превентивно и интервентно дејствување.

Глобални трендови во вршење на детското престапништво во современи услови

Кога станува збор за причините кои го условуваат криминалното поведение кај децата, последните истражувања покажуваат дека тие почесто се инволвирани во вршење на специфични криминални активности во споредба со возрасните, поради тоа што многу не-кривични задоволства како што се коцкањето, конзумирањето алкохол или наркотични дроги, се достапни за возрасните, но не и за децата. Ова посебно важи за повозрасната група од 16-18 години, која како што се приближува до границата на полнолетството, зачестено пројавува тенденција за вклучување во активности кои се „резервирани“ за постарите, како своевиден одраз на потребата да се порасне побргу и да се истражи светот на возрасните, односно да се искуси она што го нуди. Оттука потребата од самоконтрола кај некои возрасни е со помал интензитет отколку кај малолетниците кога станува збор за практикување на активности од ваков вид. Потреба од поголема доза на воздржување, која за жал лесно се прекршува², е неретко повод за зголемено учество на децата во вкупниот криминалитет на одреден простор и време. Децата од двата пола од оваа старосна група најчесто вршат имотни деликти, односно кражби³. Слична е состојбата и на нашето поднебје, каде имотните деликти доминираат во вкупниот обем на детско

² Tittle, C. R., Grasmick, H.G., *Criminal Behavior and Age: A Test of Three Provocative Hypotheses*, Journal of Criminal Law and Criminology, Volume 88 Issue 1 *Fall* Article 7, Northwestern University, School of Law, USA 1997, pg. 318;

³ Студија од почетокот на деведесетите години направена во Германија, Швајцарија, Шведска и Јапонија покажала најголема инволвираност на малолетниците во кражби на велосипеди и кражби по продавници.

престапништво (тешки кражби, разбојништва, разбојнички кражби, одземање на моторни возила и оштетување на туѓи предмети). Што се однесува до останатите облици на криминалитет, во рамки на детското престапништво почесто застапени во однос на останатите се и кривичните дела против животот и телото, кривичните дела против половата слобода и половиот морал, кривичните дела против безбедноста на јавниот сообраќај и кривичните дела против јавниот ред и мир. Тенденција, која во поново време е во континуиран пораст кај девојките (за што говори и статистиката во табелите подолу) е вршење на кривични дела против здравјето на луѓето, односно тргување со дроги и овозможување нивна употреба⁴. Ваков тренд е евидентиран и во САД од страна на *US Department of Justice*. Имено за периодот од 2000 до 2010 година е забележано значително покачување на бројот на уапсени девојки осомничени за вршење на кривични дела поврзани со дистрибуирање и користење на наркотици и за возење под влијание на алкохол и дрога, за разлика од не толку евидентното покачување за истите кривични дела сторени од страна на момчињата. Во истиот период кај девојките уапсени поради *проблематично однесување* е констатиран пораст од 8%, а од друга страна има исто толкаво намалување кај момчињата⁵.

Во однос на начинот на кој се вршат кривичните дела и останатите форми на неприфатливи, асоцијални поведенија, најчесто се евидентирани групирања на младите проследени со елементи на насилство. Детското престапништво, во современи услови се карактеризира со организираност на лицата во банди/групи со цел вршење на кривични дела, кои согласно поднебјето на кое се појавуваат и оперираат, различно се нарекуваат. Имаат цврста организациска структура, со водич кој се издвојува како најсилен и најсмел при вршењето на кривични дела, специфичен, унифициран dress code, а најчесто се вооружени со ладно и огнено оружје кое го користат како средство за вршење на кривични дела. Ваквите начини на организирано сторување на кривични дела се смета дека се позастапени во поголемите метрополи низ светот, како конститутивен елемент на криминалното дејствување, бидејќи кај самостојното вршење на делото веројатноста за одржување во „криминалниот свет“ е многу помала. Најчеста причина за вклучување во групно, организирано вршење на кривични дела е потребата од чувство на припадност, сигурност и посакуваност во одредена средина, така што ова е повеќе облик на живеење, одошто судир со постоечките закони кои забрануваат одредено поведение. Затоа и најчесто инволвирани во вакви банди се деца кај кои е евидентна воспитна запуштеност од страна на родителите или старателите. Така, до 1982 година во Лондон биле евидентирани дури 40.000 малолетнички банди. Само во 2008 година се евидентирани 170

⁴ Лажетик-Бужароска, Г., Нанев, Л., Кошевалиска, О., Кривично постапување спрема деца во ризик и во судир со законот, Правен факултет „Јустинијан Први“ – Скопје, Скопје, 2015, стр. 93;

⁵ Carrington, K., Girls and violence: The case for a feminist Theory of Female Violence, *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 2013, pg. 63;

вакви банди⁶, од кои три биле потполно женски, односно броеле само девојки во нивните редови. Поголемиот дел од групите се со мешовит состав, односно имаат и момчиња и девојки. Лицата кои се дел од вакви организирани групи се насилни, агресивни и постојано незадоволни од општествениот статус и случувањата кои го детерминираат нивното живеење⁷. Овде е значајно да се нагласи дека и покрај тоа што, генерално, доминираат момчињата, учеството на девојките во организираното вршење на кривични дела е исто така застапено и најчесто влијае стимулативно кај нив за првично впуштање во криминални активности.

Учеството на половите и овде го следи веќе потенцираниот тренд, односно децата од машки пол учествуваат значително повеќе во вкупно евидентирано детско престапништво, со 90 – 93%⁸⁹. Девојките поретко го избираат ваквиот модел на однесување, но за нив се покажало дека кога веќе еднаш манифестирале престапничко поведение, многу потешко го прифаќаат процесот на ресоцијализација, заради што кај малолетните сторители од женски пол постои несомнено поголем степен на рецидивизам, односно повторништво.

Она кое е евидентно од досегашната статистика е и фактот дека и покрај тоа што момчињата се сè уште доминантни во вкупниот обем на детското престапништво, кај нив постои многу помало покачување на вкупното учество низ годините за разлика од она кај девојките. Имено во периодот од 2000 до 2009 година е нотирано дека во Сад, Канада и Австралија (како земји кои најмногу се констатирани случаи на девијантно поведение кај девојките и жените воопшто) има пораст на вкупното учество на девојките во периодот на адолесценцијата од 18%, а кај момчињата од 0.2% низ годините. Слични резултати дало и истражување направено во Англија и Велс, во периодот од 2000-2005 година, каде е констатирано зголемување на учеството во криминалот на малолетни девојки од 18%¹⁰. Генерален заклучок е дека насилството кај девојките фрапантно расте низ годините и со поголем интензитет во споредба со момчињата. Според податоците на *NSW Bureau of Crime Statistics and Research* во САД, за периодот од 1999 до 2010 година постои зголемување од 36% на различни облици на инволвираност на девојките во криминогени дејанија низ годините, меѓу кои најзастапени се кражбите по продавници. Објаснувањата за ваквото

⁶ <http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/the-big-question-why-are-girls-committing-more-crime-and-should-we-be-alarmed-829235.html> (последно пристапено на: 13.07.2017);

⁷ Види повеќе кај - Арнаудовски, Љ., Криминологија, 2-ри Август С, Штип, Скопје 2007, стр. 467;

⁸ Ibid, стр 468;

⁹ Конкретно за Република Македонија во студија направена за периодот од 2004 – 2013 година, додека женските лица учествуваат со 3% во вкупно сторените кривични дела - Лажетик-Бужароска, Г., Нанев, Ј., Кошевалиска.

¹⁰ Carrington, K., Girls and violence: The case for a feminist Theory of Female Violence, International Journal for Crime, Justice and Social Democracy, 2013, pg. 63,64;